

EGY FIATAL PORTUGÁL KÖLTŐ HÁNYATOTT ÉLETE

Németországban, Würtzburgban már két év óta megjelenik a *Blätter+Bilder* című irodalmi, zenei és kulturális kéthavi folyóirat, és nemcsak rendkívüli kiállításával tűnik fel, hanem mindegyikét következőes kozmopolita fogékonyságával minden művészi újdonság iránt. Az előttünk lévő január-februári szám közli Jorge Luis Borges argentin költő verseit; a verseket a költővel folytatott sikerült interjú kommentálja. Közli továbbá Emilio Vedova avantgardista olasz festőnek, a legutóbbi Biennále nyertesének *Nehéz orrt rajzolni* című írását, képeinek reprodukcióit és egy esszét a művészről; Rolf Hädrich fiatal német költő verseit, Raoul Ubac francia festő illusztrált írását; Hans Otte fiatal (1926-ban született), német zeneszerző cikkét és partitúráját; Sy Twombly amerikai festő aforizmáit és cikket róla, a svájci Cuno Raeber (szül. 1922-ben) verseit, a spanyol Ramon Gomez de la Serna írását Toulouse Lotrecről, *A bádogtrombita* (Die Blechtrommel) című paródiát és Günther Grass regényét, amely nagy vitát váltott ki Németországban. A Gregorio Partez y Aronzról szóló rovat mutatja meg mégis leginkább, milyen messzire terjed ennek a minden tekintetben pazar folyóiratnak a nagylelkűsége. Először is *Egy diktátor halála* címmel részletet közöl ettől az ismeretlen írótól, aki monológ formájában mutatja be egy volt hatalmasság megbékélését az elkerülhetetlen véggel. A részlet feltűnik fiatalos pártoszával, amely járatlan tollra vall, de egyben bizonyos formai érettséggel is. Am ez alkalommal nem ez a fontos, hanem, az, hogy a folyóirat hogyan tálalja a művet. A részlet után közli Günther W. Lorenz fordító írását, melyben a következőket olvashatjuk: „Gregorio Partez y Aronz 1930-ban született Madridban. Apja politikus volt a köztársaság idején. A Partez y Aronz család 1938-ban Portugálián keresztül Észak-Afrikába menekült, és hosszabb bolyongás után Tangerban talált menedéket”. Lorenz ezután leírja a fiatal spanyol tanulmányait, közreműködését az *Espana Libre* című emigráns folyóiratban és eltűnését Tangerből, ahonnan a politikai helyzet rosszabbodása miatt ismeretlen irányba, valószínűleg Kubába vagy Mexikóba távozott. Ezután így folytatja: „Gregorio Partez y Aronz, akiben kirajzolódik Európa sorsa, az Exodus sorsa, nem szerezhette nevet magának, mert nem volt hazája, nem volt nyelvi hazája... Amikor 1957-ben Lisszabonban megismerkedtem vele, betegen és kétségbeesetten egy regényen dolgozott. Sőtét élet volt a regény ideiglenes címe, de tudomásom sze-

rint sohasem jelent meg. Megalkuvás nélküli regény volt egy ember felemelkedéséről és bukásáról, aki bitorolta a hatalmat hazájában — nem nehéz ráismerni — Spanyolországban. A kéziratból akkor lefordítottam a *Le muerta de un dictador* című fejezetet, mert úgy véltem, hogy ez a fejezet az egész regény kulcsa”. Lorenz ezután kifejti a sötét élet eszméjét, végül pedig magyarázattal szolgál maga és a *Blätter+ Bilder* nevében arról, hogy miért közöl részletet fordításban olyan regényből, amely sohasem jelent meg, és amelynek írójáról azt sem tudni, él-e vagy nem. „Gregorio Partez y Aronz *Sötét élete* egyike lehetett volna a nagy regényeknek, amelyek korunk egyik központi problémájával foglalkoznak. Az író élete és alkotásának névtelensége magában véve is jellegzetes tünet, és a legirgalmatlanabb vallomás a korról, amely magában foglalja mindazokat a jellemvonásokat és azt a „borzasztó humort”, amelyet egykor Baudelaire próbált megadni a spanyolok természetében, de ez talán semmivel sem borzasztóbb egy egész korszaknál, amelyen egy ifjú költő megpróbált felülkerekedni”.

PILLANTÁS AZ ÚJ OSZTRÁK PRÓZÁRA

A mai osztrák próza állapotára panaszlik a bécsi *Forum*ban Humbert Fink. Jóllehet a cikk érvelése meglehetősen naiv, az érveket alátámasztó tények meggyőzőek. Fink megállapítja, hogy az osztrák próza a közelmúltban néhány világjelentőségű nevet adott, mint Robert Musil, Hermann Broch és Rudolf Kassner. Hozzájuk csatolható az öreg, de újonnan felfedezett Hermanowsky-Orlando is, akinek feltámadásáról annak idején itt beszámoltunk. Az élő régi nemzedéknek is van néhány jelentős tagja: Doderer, Gütersloh és Saiko. Fink azonban azt állítja, hogy ennek a tekintélyes garnitúrának nincs utóda. Habár a kritika már 1953-ban hangoztatta, hogy nem kell többé „fiatalokról” beszélni, mert ezt a serkentő jelzőt az új írók egész csoportjainak érettsége már túlhaladta, a dolog úgy áll, hogy éppen az 1953-as esztendő szüntetett meg néhány merész háború utáni reménységet. Ugyanis akkor már megjelent Ilse Eichinger *A nagyobb remény* (*Die grössere Hoffnung*) című jelentős regénye, már modorossá kezdett válni Walter Toman sajátos rövid prózája, már elkészült és megjelenésre várt Jeannie Ebner *Válaszra várnak* (*Sie warten auf Antwort*) című sikeres regénye. Később is feltűntek új nevek: Artmann, Boeck, Friedl, Lebert, Wawra, Vogel, Haushofer, de új osztrák prózáról szó sem lehet. Kontrasztként megemlíti Németországot, ahol az utóbbi években befutottak: a huszonegy éves Uve Johnson *Jakob meggyanúsítása* (*Mutmassungen um Jakob*) című regényével, a harminchárom éves Günther Grass, a harmincegy éves Kristian Greissler *Interpelációjával* (*Die Anfrage*), Peter Härtling az *üstökös fényében* (*Im Schein des Kometen*) című regényével; megemlíti még Franciaországot, ahol a fiatalok megteremtették az új regény iskoláját; továbbá Svájcot, Olaszországot. Mindenütt áll a harc az új kifejezési lehetőségek meghódításáért, Caesare Pavese egyik definíciójának megvilágításában: „Nem igaz, hogy napjaink, ban azért nem írnak több regényt, mert nem hisznek többé a világ maradátságában... hiszen a XIX. századi regény egy világ összeomlása idején keletkezett, és tulajdonképpen a világ elvesztett maradátságának a pótléka. A regény most új törvényt keres egy megújulásra törekvő világban, és nem elégszik meg azzal, hogy új világban mozog a régi dimenziók szerint.” A fiatal osztrák

prózaírók elzárkóznak ettől a szükséglettől: Walter Jens, az ismert kritikus szerint azt hiszik, hogy „becsapják a világot, és egy nagy fátyol alá rejthetik a legkirívóbb jelenségeket is”, mint-ha sejtelmük sem volna arról, hogy „elmúltak azok az idők, amikor személyes élményeket lehetett megírni”. Az új osztrák elbeszélők, Wawra, Friedl, Boeck, Lebert, Elmer, Hanshofer szerelmes regényeket írnak, és a kritika elismerésével találkoznak, amely ezt a Doderer által „bekötött újságnak” nevezett, újságíráshoz való időmúlást agyonmagasztalja mint „a mai osztrák irodalom példás következetességét”. A fiatal regényírók közül, ambícióinál fogva, az egyetlen kivétel Erich Fried, az *Egy katona és egy leány* című regény szerzője (könyvéről tavaly írtunk). Született 1921-ben Bécsben, már húsz éve Angliában él, könyvei Ausztrián kívül jelennek meg, németországi és angliai tiszteletdíjakból tartja el magát, tehát aligha nevezhető osztrák írónak. Úgy látszik, Ausztriában nem kedvező az éghajlat. Herbert Eisenreich, az egyik fiatal osztrák író a kevesek közül, akik megpróbálnak birokra kelni napjaink problémáival, jellegzetes mondattal fejezi ki ezt az állapotot, és azt cikke végén Fink is idézi: „Politikai értelemben Ausztria ma nyugodtabban, de szellemi tekintetben szegényesebben él.”

A MEGTÉRT ÍRÓ

Claude Mauriacról, Francois Mauriac fiáról már írtunk ezen a helyen, amikor *Vacsora a városban* (Dinner en ville) címmel megjelent második regénye; lassított cselekményénél, a gondosan részletezett tárgynál és a külső dramatika hiányánál fogva ez a könyv „az új francia regény” művelői közé sorozta a szerzőt. A *grófnő öt óraker kiment* (La Marquise est sortie a cinq heures) című könyvének ismertetését olvasva az *Express* április 6-i számában, megtudjuk, hogy Mauriac már kinőtt ezekből a ma már kissé banalizált keretektől. Tudjuk, hogy a cím mire céloz: a klasszikus realista regény kifejezőképességét kétségbevonva, Paul Valéry azt mondta André Bretonnak, hogy sohasem száná el magát ilyen mondat leírására. Lám, Mauriac egyenesen könyvének címéül vett egy ilyen mondatot, és ezzel nyilván egy túlhaladottnak tekintett eljárás mellett szavazott. Ezt a megtérést természetesen nem kell szó szerint venni: Mauriac modern író, és kihívása nem annyira Valéry és a modern esztétizmus ellen, sokkal inkább önmaga ellen irányul. Az író, aki egy kifejezetten egocentrikus könyvvel, a *Toutes les femmes sont fatales* (Minden nő végzetes) című művel kezdte, és azzal folytatta, hogy érdeklődését kiterjesztette egy zárkózott társaság világára, a mondén vacsora egy kivételes pillanatában, ezekből a keretektől most egyenesen a zsúfolt, sokemberes életbe próbál kitörni. Az első pillantásra nem szembetűnő ez a kitörés: a *Marquise* cselekménye egyetlen és pontosan meghatározott helyen, Párizs VI. kerületének de Buci nevű útkereszteződésénél játszódik, és időtartama is egy órára — délután öttől hatig — szorítkozik. De leír mindent, ami ebben az időközben egy zajos nagyvárosi útkereszteződésen történhet, az apró-cseprő gondoktól a nagy reményekig mindent, ami a járókelők fejében lejátszódhat. Mauriac nemcsak a halaskofák és virágárusok banális beszélgetését, a midinette-ek csevegését írja le, hanem két férfi féltékenykedését is, akiknek ugyanaz a nő jár az eszében, és végül klinikai pontossággal leírja egy öregasszony utolsó perceit is. Szerelem és halál, gyermekkor és szexus (a kritikusok véleménye)

szerint mintha ez az utóbbi a *Lolitta* és a *Zazzie a métróban* (Zazzie au métro) hatása alatt állna) — íme, ez a regény központi témája. A kritika azonban rámutatott arra, hogy Mauriac nemcsak leírja valamelyik párizsi utca átmeneti állapotát, hanem régi krónikának a regénybe iktatásával arra törekszik, hogy az utca történetét is szemléltesse. Ez a eljárás lehetőséget ad a szerzőnek, hogy érzékeltesse a nemzedékek évszázados folyamatosságát, és ezáltal elérje a XIX. századi realista regény integrációját az új, modern szellemben, ahelyett hogy egyszerűen mellőzné vívmányait.

A HÁBORÚ IRODALMA

Megkezdődött az algéri háború benyomulása a francia irodalomba, mind több és több író ragadja meg ezt a véresen időszerű témát, amely bizonyos értelemben az elkötelezettség és a lelkiismeret mércéje lesz. A legtöbb „algéri” könyvet az ifjú tehetségek istápolójaként ismert Julliard adta ki eddig (François Sagan is nála jelent meg először); Daniel Anselme *Jóváhagyás* (La Permission), Frédéric Gréndel *Békeszerződés* (La Traité de paix), Maurice Clevel *Djamila kertje* (Le Jardin de Djamila) és Malek Haddad *Utolsó benyomás* (La dernière impression) című műve is az ő kinadványaiiban talált helyet. A többi kiadónál megjelentek Philippe Héduy, Jean Bruno, Clostermann, Frank Kevert, Michel Kamerer, Paul Archambault, Maurienne, Jacques Malori, Erik Ollivier és Pierre-Henri Simon regénye. A névsorban túlnyomórészt ismeretlen neveket olvashatunk. Roger Ikor, a Goncourt-díjas és nálunk is megjelent *Kevert vizek* szerzője, könyvének megjelenése után, ebben a tekintetben, jóval megváltozik a helyzet. Regényének címe *A háború moraja* (Les Murmures de la guerre); a regényt a *Figaro Littéraire* március 25-i száma ismerteti. A hangutánzó első címszóval az író egyrészt az Algériában folytatott háború fojtottságára akar rámutatni, másrészt arra, hogy milyen összetett reakciókat vált ki ez a háború egy emberben, természete és nevelése alapján. A regény hőse Fenns, harminc éves altiszt, aki ellensége a háborúnak, mert „hogyan is zerezhethné a háborút egy pacifista és liberális tanítónak, a *Scandale* hű olvasójának, a pénztelen falu építőjének a fia?” Amikor megkapta katonai behívóját, ment mint a többiek, ő is mennydörögve kikelt a szégyenletes háború ellen, amely „még nevén sem meri nevezni magát”. Ilyen hangulatban Fenns szemberkerül hőséggel, szomjúsággal, rettegéssel, a feljebbvaló kettős felelősségével — mert egy kimerítő menetelés alatt főhadnagya és alárendeltjei ütközéspontjába kerül —, és végül a csoport egyik tagjának a halálával. Mellesleg felfedezi a harc, a fegyverforgatás fanyar örömét — és ellentétes következtetések sarjadnak benne. Am az igazi bonyodalom Bériou ezredes személye körül keletkezik, aki 1940-ben Fenns apjával együtt hadifogságba került, és most azzal adózik ennek a barátságának, hogy törzskarába veszi a fiatal altisztet. Fenns „a szolgálattevő tiszt” szerepét játssza a törzskarban, „társalkodónő, testőr és művészi kárpitos egy személyben”, közben hosszú beszélgetéseket folytat az ezredessel a háborúról. Nagyon nyugtalanítja az a sejtélem, hogy az ezredes bántalmazza a foglyokat, és úgynevezett „kényszervallatásnak” veti alá őket. Miközben ez a gyanú marcangolja, levelet kap a főhadnagytól,

aki alatt a harci egységben szolgált, és megtudja, hogy gyanúja alapos volt. A hithű katolikus főhadnagy lemond a katonai szolgálatról és kolostorba vonul, Fennsnek pedig kemény összetűzése támad az ezredessel, és odakiáltja neki: „Kínózni nem szabad. Soha, semmilyen esetben, semmilyen helyzetben!” Úgy látszik, ez a felkiáltás a vezéreszméje ennek a jószándékú, de a bírálat véleménye szerint túlságosan terjengős regénynek.

ISMERETLEN JUGOSZLÁV NÉPDALFELDOLGOZÁSOK

kerültek elő Svájc egyik kisvárosában, Sionban, Valais kanton székhelyén, egy 1946-ban elhunyt és elfelejtett zeneszerző és karmester, Arthur Parquet hagyatékából. Halála előtt három évvel egy fiatal tisztelőjének, Jean Quinodoz sioni énektanárnak adta át megőrzésre mintegy 500 népdalt tartalmazó eredeti gyűjtését, melynek legnagyobb része a balkáni népek dalaiából való, köztük igen sok a jugoszláv népdal is. Ezek a zenei átdolgozások és kórusfeldolgozások soha sehol nem kerültek még bemutatásra. Hányatott életű gyűjtőjük konzervatóriumi tanár volt, Németországban a mannheimi filharmónikus zenekart vezényelte, az első világháború félbeszakította karrierjét, és hazájába, Svájcba visszatérve, kifogásolható magánélete miatt nem tudott érvényesülni. A balkáni dalgyűjtés ideje az első világháború utáni évekre esett. Összegyűjtött műveit most a Valais kantoni könyvtárban helyezik leltébe, amint azt a Gazette de Lausanne hírül adta Jean Quinodozsal folytatott interjújában.

G. Cz. A.

AMIRE MINDEN FIRKÁSZNAK SZÜKSÉGE VAN...

Közönségünk ismeri Nikos Kazancakist, a nemrég elhunyt görög író, ismeri krónikáját Alexis Zorbászról, a vidám parasztról, de bizonyára aligha sejtette bárki is, hogy ezt a krónikát nemcsak az ihlet sugalmazta, hanem elejétől végig létező személyről szól. Erről meggyőző bennünket Kazancakis poszthumusz könyve, amelyet *Levél El Grecohoz* (Lettre a Greco) címmel Plon, az ismert kiadó most francia nyelven is kiad. Idézünk a műnek a *La table ronde* áprilisi számában megjelent részletéből. „Életemben — írja Kazancakis — az utazások és álmok voltak legnagyobb jötevőim; csak nagyon kevés ember, élő és megboldogult, támogatott a harcban. Ha mégis ki akarnám választani azokat, akik mélyebb nyomot hagytak lelkemben, akkor Homéroszt, Buddhát, Bergsont és Zorbászt választanám. Az első nyugodt és ragyogó szem volt számomra, amely, mint a nap korongja, megváltó fénnel világítja be a világegyetemet; Buddha sötét és megfoghatatlan szem, amelyben a világ elmerül és felszabadul; Bergson megszabadított egyes filozófiai kérdésektől, amelyek válasz nélkül maradtak és gyötörték ifjúságom idején; Nietzsche új aggályokkal gazdagított, megtanított arra, hogy szeressem az életet, és ne féljek a haláltól. Ha

életemben szellemi vezető — egy Gurut, mint a hinduk mondják, egy vént, ahogyan az athosi szerzetesek mondják — kellett volna választanom, egész biztosan Zorbászt választom, mert neki megvolt az, amire minden firkásznak szüksége van, hogy üdvözüljön: éles tekintet, amely, mint a nyíl, felülről éri eldozatát; minden reggel megújuló alkotó jámborság, amely lehetővé teszi, hogy szakadatlanul úgy lássa a világegyetemet, mintha először látná, és amely szüziességet ad az örök mindennapi elemeknek — szélnek, tengernek, nőnek, kenyérnek; biztos kéz, erős szív; bátorság, hogy tréfát üzzön saját lelkével, és végül mély, az ember bensőjénél is mélyebb forrásból fakadó harsány és vad kacaj, amely a válságos pillanatokban bugyogva kitör Zorbász vén melléből, amikor pedig kitört, valóban minden falat ledönthetett: erkölcsöt, vallást, hazát, amit a nyomorult és rettegő ember maga köré emelt, hogy bicegve biztonságban élje le szegényes életét.”

A BARÁT EMLÉKEZÉSE

Arnolt Bronnen (1895—1959) német novellista és drámaíró hagyatékában egy kötetre való visszaemlékezést is találtak az író és híres kortársa, Bertolt Brecht barátságáról; *Tage mit Bertolt Brecht* (Napjaim Bertolt Brechttel) címmel most jelent meg a Kurt Desch Verlag kiadásában. Alcíme, *Mese, egy befejezetlen barátságról*, arra céloz, hogy ez a kapcsolat nagyon rövid életű volt, hiszen csak 1921-től 1923-ig tartott, mivel azonban éppen ezek az esztendők voltak Brecht kialakulásának évei, idézünk a *Welt und Wort* áprilisi számában közölt részletből. Az érintett időben a Berlinben élő Brecht állandó pénzzavarral küzdött, és meglehetősen mértékben tisztelőinek támogatására szorult; a barátság megkötése idején Marianna Zoff bécsi nő, Otto Zoff író húga töltötte be ezt a szamaritánusi szerepet. Bronnen ugyanakkor azzal tartotta el magát, hogy segédmunkásként dolgozott egy nagyáruházban, és amikor bekopogtatott barátjához, elég bizonytalanul érezte magát. Az érvényesülés tekintetében azonban egyformán álltak. Bronnen ugyan már megjelent nyomtatásban, de egyetlen színgazgatóban sem volt meg a kellő bátorság, hogy a barbár bűnöktől hemzsegó *Apagyilkosát* (Vatermord) másorra tüzze; Brechtnek, ellenkezőleg, hivatalos funkciója volt a színháznál, de *Baal* (Baal) című darabja ellentmondott a színművészet akkor érvényben lévő törvényeinek. Nem csoda tehát, hogy a két művész rögtön jól megértette egymást. Bronnen erről a következőképpen ír, harmadik személyben említve önmagát: „Közös állásponton voltak, mindketten megtagadtak mindent, saját termékeiket is beleértve, amit addig a pillanatig elgondoltak, leírtak, kinyomtatnak, de mindketten a legnagyobb esélyt jósolták mindennek, ami a jövőben jön létre, nagylelkűen belefoglalva saját műveiket is. Ennek a hitnek gyakorlati része zavaros volt Bronnen számára, Brechtnek viszont rögtön világos terve volt. „Eljárunk együtt a színházakba és a bemutatókra — mondotta —, tanulmányozzuk a rendezőket, megtanuljuk, hogyan nem kell dolgozni. Leleplezzük a szerzőket, Alfred Brusttól Bernard Shaw-ig és Zuckmeiertől — kivéve, ha te szereted — Georg Kaiserig, akit én szeretek.” Egyéb-ként — folytatódnak a visszaemlékezések — a második találkozás után tegezni kezdte Bronnent, és együtt maradtak délutántól éjfélig. Akkor Marianna Zoff egy megkezdett doboz szardíniát talált valahol, és egyetlen villát használva, megették hármasan, úgyhogy mindenkinek fél hal jutott...”

SZÉP A HAZÁM...

Alan Paton, Olive Schreiner után a legjelentősebb prózaíró, 'akit Dél-Afrika adott, csak ritkán jelentkezik, mert túlságosan bekapcsolódott az ország demokratizálódásáért vívott harcba. Annál nagyobb figyelmet érdemel *Elbeszélések egy nyugtalan országból* (Tales from a Troubled Land) című új könyve, amelyet a *New York Times Book Review* április 15-i száma ismertet. Tíz elbeszélés van benne, a recenszens szerint az egyik közülük kivételesen jó; címe *Életet életért* (Life for a Life) és egy afrikai fehér farmer meggyilkolását követő eseményeket írja le úgy, ahogyan a meggyilkolt farmer színesbőrű munkásai látják. Végignézik a rendőrség megérkezését a helyszíni szemlére, a fehér szomszédok gyülekezését a temetésre, és ezek a jelenetek halálos rettegéssel töltik el őket. Az egész írásművet a készülő megtorlás megsejtése hatja át; ez a légkör alkalmat ad az írónak, hogy még egyszer szembeállítsa a négerek szelidségét a rendőrség brutalitásával. A rendőrség a gyilkosság gyanúja alatt végül is letartóztat egy néger munkást; a munkás teljesen ártatlan, mégis soha többé nem kerül elő, eltűnését pedig a rendőrség „balesettel” magyarázza. Éppen ilyen megrázó a *Ha'penny* (Fél penny) című elbeszélés is, amely arról szól, hogy egy apátlan-anyátlan afrikai fiú, árvaházi növendék, egész családot gondol ki magának, mert neki nincs, hogy szembeállítsa a többi gyerek családjával; amikor csalását leleplezik, belehal bánatába. Fiatalkorában Paton több évig tanítószkodott, és sok elbeszélésének a témáját ebből az időszakból meríti. Ez a visszaemlékező próza azonban — mondja a kritika — korántsem a legjobb, amit Paton nyújthat; az időszzerű összeütközések felfedésében rejlik igazi ereje. A már említett két elbeszélésén kívül az *Egy pohárka ital útközben* (A Drink in a Passage) címűt is ilyen összeütközés tölti ki; az összeütközés illetőleg tulajdonképpen az érvényesíthetetlen rokonszenv tárgya egy szobor. Néger faragta, fehér ember gyönyörködik benne, de nem állíthatják fel a házban, hanem csak az udvaron, a szabad ég alatt. Ebben az elbeszélésben van egy mondat, amely a kritika szerint, Paton egész művének a vezérfonala; a mondatot a fehér ember mondja ki fekete barátja előtt, háza udvarán: „Szép a hazánk, de a szívem sajog tőle.”

A TUDÓS ÉS AZ ÍRÓ

A tudományos fantasztikumot (Science fiction) művelő írók sokaságához nemrég csatlakozott Szilárd Leó is, egyike a három vagy négy tudosnak, akik leginkább elősegítették az atomerő felszabadítását, az egyik a kettő közül, akiknek hitelekkel folyósítottak Amerika számlájára, hogy megvalósítsák ezt a forradalmi újdonaságot, társszerzője annak a levélnek, amelyben Einstein Roosewelttől pénzt kért az atomrobbantás végrehajtására, végül azok közül, akik a háború befejezése után a legtöbbet fáradoztak ennek a végzetes találmánynak a korlátozásán és esetleges kiküszöbölésén. A könyv címe *A delfin hangja és más elbeszélések* (The Voice of the Dolphins and Other Stories), és öt írást tartalmaz. A *Saturday Review* április 29-i számában megjelent recenzió szerint ezek az írások kevésbé elbeszélések,

sokkal inkább értekezések az emberiség jövőjéről. A *delfin hangja* című leghosszabb írás tulajdonképpen beszámoló azokról az eseményekről, amelyek a világbéke helyreállításához vezettek. A jelentés az *Atlantic Monthly* című ismert folyóiratban jelent meg, persze nem napjainkban, hanem a XXI. században. A világbéke helyreállítására az első lépést egy tudóscsoport teszi meg, amelynek központja Bécsben van; a tudósok megtanulják, hogyan lehet érintkezni a legértelmesebb lényekkel, a delfinekkel, és a delfinek megmagyarázzák, hogyan lehet megteremteni az örök békét. Ezt természetesen voltaképpen Szilárd magyar- rázza meg, saját eszméinek kifejtésével. Eszméi elég liberálisak, eredetiek, de most nem érdemes kitérni rájuk. Viszont említésre méltó, hogy a világ egyik legkiválóbb tudósa és kétségtelenül az egyik legfoglaltabb ember, akinek nem is anyanyelve az angol, egyáltalán irodalmi munkára vállalkozott, és az irodalmat használta fel eszközül nézeteinek közlésére, mégpedig, a kritika hangjából ítélve, teljes sikerrel. Vállalkozása még külön emberi értelmet is kap, ha tudjuk, hogy Szilárd néhány hónap óta rákban szenved, már régóta élő halottnak tekintik, és úgyszólván nem hagyja el a kórházat, de betegszobáját dolgozószobává változtatta. Nemrég meglátogatta ott a *Saturday Review* munkatársa. Betegágyán kívül, a telefon mellett érte; a szobában kéziratok, korrektúra-levonatok, könyvek heverték szanaszét. Szilárd akkor tréfálkozva azt mondta, meg kell tanítnia az orvosokat arra, hogyan sugarazzák, mert neki több tapasztalata van radiológiából, mint az orvosoknak. Sok megkezdett munkájáról is beszélt, többek között tudományos-fantasztikus elbeszéléseiről is. Ezeket kedvtelésből és barátainak szórakoztatására írta, de az a szándéka, hogy sajtó alá rendezi és kinyomatja őket. A *delfin hangja és más elbeszélések* című könyv is éppen így született és így készült.

ŐSÖK ÉS UTÓDOK

Rövid, de kaján írás jelent meg az *Arts* április 26-i számában az úgynevezett új francia regényről, amelynek legkiemelkedőbb képviselői: Alain Robbe-Grillet, Michel Butor és Nathalie Sarraute fordításban már nálunk is megjelentek. „Az új regény apára talált” címmel egy egész iskolának, mindenekelőtt pedig az iskola fő teoretikusának felróják, hogy nem is követi példaképpen, a régit ismételve. „Mint az újszülött bölcsője körül — hangzik a cikk —, mindig akad kritikus, aki az egészen újnak feltüntetett műben felismeri Balzac szemét, Dosztojevskij orrát vagy Proust szakállát.” Az „új regény” sem kerülte el a hasonlatosságnak ezt a játékát. Már régen megtalálták családfáját, amelyre James Joyce és Virginia Woolf voltak ráaggatva. Kétségtelenül ez az idegen eredet magyarázta meg azt, ami az iskola — eléggé szegényes, eléggé színtelen — stílusában a fordítás névtelenségére emlékeztet. Am a némileg szigorúbb elemzés hamarosan arra kényszerítette a kritikát, hogy letagadja a hasonlatosságot *A mindent látó szem* (Le Voyeur) szerzője és az *Ulisses* vagy a *Hullámok* (The Waves) írója között. Az ilyen irányú új felfedezésekhez és az idézett cikkhez az vezetett, hogy újra megjelent Edouard Estavné elfelejtett francia író *Bastière úr felemelkedése* (L'Ascension de Monsieur Bastière) című regénye. Mihelyt átlapozzuk ezt a regényt — állítja a kri-

tika —, szertefoszlik minden kétség: „ha az anya ismeretlen marad is, az 'új regény' (vagyis legfőbb főnöke és legfőbb tanítványa, Alain Robbe-Grillet) apjára talált.” Nemcsak arról van szó, írja a cikk, hogy Estavnié és Robbe-Grillet tudományos képzettséget szereztek, és mindketten mint mérnökök dolgoztak. Nem történhetett véletlenül, hogy mindketten hasonló címet — Estavnié 1925-ben *Le labyrinthe*, Robbe-Grillet 1959-ben *Dans le labyrinthe* — adtak regényüknek; ez a cím tulajdonképpen műveik értelmét jelenti. Amit egykor Daniel-Rops Estavnié-ről mondott, nevezetesen, hogy „egyáltalán nem törekszik megvilágítani az emberi lélek titokzatos területeit, hanem csak körvonalazásukra szorítkozik; egy másik kritikus — Roland Barthes — elmondta Robbe-Grillet-ről: „a regény az ember környezetének közvetlen tapasztalata lesz, miközben az ember sem a pszichológiának, sem a metafizikának, sem a pszichoanalízisnek nincs alávetve” Estavnié hangsúlyozta, hogy a stílusnak semmi jelentősége sincs a regényre nézve, sőt annál jobb, minél inkább veszendőbe megy; Robbe-Grillet ezt mondja: „mi napról napra mind nagyobb visszautasítást tapasztalunk az elsődleges, összehasonlító, hangadó jellegű szóval szemben. Ezzel szemben áll az optikai, leíró, jelző, amely megelégszik azzal, hogy mérjen, helyreállítson, korlátozzon stb.” Mindkét író egyaránt lefoglalja a kompozíció. Robbe-Grillet számára „az írás terve mindenkor többé-kevésbé a forma terve”; másrészt ismeretes, hogy Estavnié újra írta minden egyes művét mindaddig, amíg formai részével meg nem volt elégedve. A szerkesztésben mindketten ugyanarra az eredményre jutnak: *A mindent látó szem* azzal tűnik ki, hogy ugyanazokat a jeleneteket ismételteti, Estavnié legnevezetesebb regénye a *L'Appel de la route* (Hív az országút) pedig magarázat nélkül marad egészen addig a pillanatig, amíg rá nem jövünk, hogy a három személy elbeszélése ugyanarra az eseményre vonatkozik. Az új regény legerősebb hangsúlya, a tárgyakra, a dolgokra való irányulás szintén nem újdonság: *A dolgok látnak* (*Les Choses voient*) című könyvében Estavnié felváltva az órát, a tükröt, az íróasztalt szólaltatja meg. Edouard Estavnié többi művének újabb kiadása teljesen be fogja bizonyítani ezeket az állításokat — ígéri végül az *Arts*.